

КУЛТУРНАТА ДИПЛОМАЦИЯ В СЪВРЕМЕННИЯ МЕЖДУНАРОДЕН ДИСКУРС

Юлиан Шкодров

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Текстът разглежда появата и развитието на културната дипломация в СССР, САЩ и Европейския съюз. Чрез историческа реконструкция показва приликите, разликите и взаимното им влияние. Подчертава водещата роля на глобализацията.

Ключови думи: глобализация, Европейски съюз, културна дипломация, САЩ, СССР.

Въведение

В епохата на бързо развиващи се глобализационни процеси във всички сфери на обществения живот светът се изправя пред нови явления на международната сцена, които детерминират, а в известна степен и предопределят посоката на международните отношения и на външната политика, провеждана от дадена страна. Един от тези феномени, които провокират изследователския интерес и набират скорост в обществения дебат, е културната дипломация.

Интересът към възможностите на културната дипломация у нас се засили с присъединяването на България към Европейския съюз (ЕС), което постави във фокуса на националните дебати и този, свързан с признанието на българската култура като интегрална част от европейската култура. „Твърдението, че сме част от европейската култура трябваше да се докаже.“¹

Културната дипломация: към историята на възникването на феномена

Интересно е да се отбележи, че дейността „културна дипломация“ се появява през 1930 г. и първоначално има ясно изразен пропаганден характер, защото характеризира политиката на СССР, чието политическо ръководство е заинтересовано да създаде положителен имидж на страната, приемлив за Запада. А причината са нужните за индустриализацията чуждестранни технологии и привличането на инженерно-технически кадри. По този повод, за да реализира външнополитическите си цели, съветското ръководство, сред другите, използва и методите на културната дипломация [1].

Като термин „културна дипломация“ е въведен в научен оборот през 60-те години на XX век от американския дипломат и изследовател Ф. Ч.

Баргхорн, който изследва дейността на СССР в началото на века и определя провежданата културна дипломация като манипулиране с културни материали и кадри с пропагандни цели, а политологът Хай я разглежда като нова техника на културна пропаганда, реализирана от частни предприемачи по настояване на държавата.²

И ако в първите години след края на Втората световна война западната публика се отнася с недоверие към съветската културна дипломация, то през 80-те години, дори в условията на влошаване на международните отношения, културните връзки вече в значителна степен съществуват извън политиката. Изпълненията на съветските артисти стават неотменна част от културната програма на западния човек и повече не се приемат като откровена пропаганда на противника. Краткосрочните договори за сътрудничество се заменят от продължителни програми и все по-често връзките се установяват и успешно се развиват без посредничеството на високопоставени политически деятели. Важно е да се подчертае, че по тези причини в следвоенния период на съветския модел на държавно строителство гледат така, както днес гледат на китайския модел за ускорено икономическо развитие – като на конкурентоспособна алтернатива, а понякога и като на пример, достоен за подражаване. И само бъдещето ще покаже как на всичко това се отразява войната с Украйна, защото, макар че Русия има определени успехи в привличането на съюзници в Източна Европа, тя не е членка на някаква могъща авторитарна ос, подобна на тази, която съществува през 30-те години на миналия век.³

За разлика от СССР, САЩ първоначално нямат целенасочена държавна политика в тази насока, въпреки че след Първата световна война, благодарение на обмена на стоки, литература и особено филми, се поставя началото на формиране в международен мащаб на американски културен климат. Особено силна и видима, благодарение на кинематографа и радиото, става връзката между Европа и САЩ. Последните активират своята дейност по създаване на стратегия за провеждане на държавна културна политика в края на 30-те години на ХХ век, защото в Латинска Америка се увеличава културното влияние на нацистка Германия.

На проведена в Буенос Айрес през 1936 г. конференция за защита на мира народите на Америка се договарят, че в случай на заплаха за Западното полукълбо ще започнат взаимни консултации, по инициатива на САЩ приемат Конвенция за развитие на културните връзки между американските държави, а щатското правителство потвърждава намерението си да поддържа и стимулира програми за обмен на студенти и дейци на изкуството. В изпълнение на тези цели през 1938 г. е създаден Отдел за културни връзки (Division for Cultural Relations), въпреки че голяма част от американските политици не осъзнават възможностите на подобни проекти и не могат да си представят, че ще ги подкрепят, но животът скоро ги опровергава.

Културна дипломация: съвременен дискурс

Втората световна война активира дейността на САЩ, които първоначално се ангажират с връщането на заграбените от нацистите културни ценности, а в контролираната от тях територия на Германия реализират своите културни и образователни програми. В периода 1945 – 1954 г. над 12 000 германци и 2000 американци вземат участие в тях [2]. По-късно дейността се укрепва с програмата „Фулбрайт“.

Съветската антиамериканска пропаганда и „студената война“ само активират изпълнителите и участниците. През 50-те години следва реорганизация, в резултат на което се появяват два отдела – първият е свързан с реализацията на образователните програми и подкрепата на библиотеките, а информационният отдел се занимава с пресата, телевизията и разпространението на игрални филми. Целта на промяната е осъществяването на дългосрочни цели – създаване на привлекателен имидж на САЩ и гарантиране на идеологическото влияние, като световната общност бъде информирана за целите и съдържанието на американската външна и вътрешна политика. В резултат 111 творчески колектива гастролират в 89 държави. Създава се центърът „Изток-Запад“, за да се гарантират връзките с държавите от Азиатско-тихоокеанския регион [2].

През 60-те и 70-те години на XX век се приемат Законът за образователния и културния обмен и Законът Фулбрайт-Хейс (the Fulbright-Hays Act). През 1978 г. нова промяна води до появата на United States International Communications Agency. Целта е обществеността да научи колкото е възможно повече за САЩ и за привързаността на американците към културното многообразие и личната свобода, но също така да обогати личната култура на американците, запознавайки ги с възможностите противоречията да се решават с различни по ефективност методи [2]. Като резултат през късния социализъм марката „Кока-Кола“ допринася за възприемането на САЩ като едно от лелеяните места.

„Перестройката“, както и събитията от септември 2001 г., войната в Афганистан и Ирак променят културната политика на САЩ в посока на изглаждане на взаимоотношенията с мюсюлманския свят и през март 2004 г. е учреден Консултативен комитет по проблемите на културната дипломация.

Автор на концепцията за „мека сила“ е харвардският професор Джозеф Най, а книгата му е „Soft Power: The Means to Success in World Politics“ (2004). В нея идеологът на меката сила подчертава, че тя е базирана на привличане и вълчване, на създаване на центрове на гравитация, които служат на каузата за създаване на образи и индуциране на нагласи, разчитайки на активността на възприемащия. За него образованието е основният канал за хората да достигнат до и да интегрират американските ценности –

демокрация, равенство на шансовете, социална мобилност, свобода и отворено съзнание.⁴

В заключение следва да се отбележи, че в наши дни външната културна политика на САЩ и разпространението на американската култура са свързани основно с процеса на глобализация, който, за съжаление, предполага в голяма степен унификация на културните предпочитания.

Европейският съюз също изгражда своя културна политика, използвайки и възможностите на културната дипломация. За него основни направления са: поддържане на националния пазар на културни ценности, културната индустрия и националните занаяти. Оказва се социална поддръжка на работниците от сферата на културата и се работи за запазване на европейското културно наследство, защото „формирането на облика на една държава в много голяма степен зависи от способностите ѝ да разпространява своето културно влияние навън, да предизвиква интерес с постижения в сферата на духа и желание да привлича външния свят към своите културни постижения“ [3].

Федерика Могерини – върховният представител на ЕС по външната политика и сигурността, подчертава следното: „Културата може да бъде поле за битка. Тя е била бойно поле в Европа от векове. Но културата може да бъде и мястото, където хората се срещат и извличат максимума от своето разнообразие. Това е изборът, който направихме при създаването на нашия Европейски съюз. Когато Европа се ангажира със света, културата трябва да бъде в основата на външната ни политика... Ако наистина искаме да поставим културата в основата на външната си политика – тогава се нуждаем от цяла Европа... Всички държави членки имат свое силно културно наследство. Всички ние имаме дълбоки и жизнени културни отношения с трети страни. Това многообразие е нашата сила...“⁵ А в чл. 6 от Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС) се предлага модел за културно сътрудничество между държавите от ЕС... чрез „културна дипломация“ за насърчаване на глобален ред, основан на мир, както и на принципите на правовата държава, свободата на изразяване, взаимното разбирателство и зачитането на основните права, защото межкултурният диалог може да изгражда и насърчава разбирателство в рамките на обществата и между тях. Той помага за демонстриране на стойността на културното многообразие и правата на човека.⁶

През 1998 г. в Стокхолм е приет и План за действие, който набелязва следните цели:

1) Политиката в областта на културата да се превърне в един от ключовите елементи на стратегията за развитие.

2) Да се поощряват творчеството и участието в културния живот.

3) Да се укрепват политиката и практиката, с цел съхраняване и повишаване на ролята на материалното и нематериалното, движимото и недвижимото наследство и да се съдейства за развитие на културната индустрия.

4) В рамките на информационното общество и за неговото благо да се съдейства за културното и езиково разнообразие.

5) За развитието на културата да се заделят повече значителни човешки и финансови ресурси. [4]

Така постепенно се преминава към изграждане на европейско културно пространство, а културната дипломация се възприема като система от дейности, които са насочени към установяване на комуникации, диалог, разбиране и сътрудничество, за да се стигне до взаимноизгодни решения, подпомагащи мирното съществуване и развитие. Тя се възприема не само и не толкова като културно общуване и културно взаимодействие, колкото като система от културни, образователни, дипломатически, туристически, спортни и други мероприятия, които са насочени както към развитие на общността, така и към външната държавна дейност.

Европейската програма за култура (2018 г.) на практика е продължение на лансираното през 2007 г. виждане на ЕС, че популяризирането на културата е жизненоважен елемент от международните отношения. Като резултат в речите на световните лидери, в националните стратегии и доктрини все по-често се говори за култура и културно-историческо наследство. Връзката между културната дипломация и външната политика става все по-очевидна и поради факта, че освен че гарантира реализирането на националните интереси, тя развива диалога между културите, в резултат на което се появява толерантно и уважително отношение към чуждата култура, защото тя става по-разбираема, по-близка и по-приемлива.

Консултации относно външната политика за културата, изграждането на контакти, провеждането на дейности със заинтересованите страни и разработването на програми за обучение за лидерство в областта на културата са достъпни на платформата на ЕС за дипломация в областта на културата (<https://www.cultureinexternalrelations.eu/>). А програмата на ЕС „Творческа Европа“ съсредоточена изключително върху подпомагането на секторите на културата и творчеството, ще бъде отворена до известна степен за сътрудничество с държави извън ЕС през периода 2021 – 2027 г.

Заклучение

В наши дни значението на културната дипломация нараства дотолкова, че вече все по-отчетливо се водят разговори за външна културна политика, чиито основни задачи са формиране и укрепване на взаимното разбиране и доверие, установяване на равноправно и взаимноизгодно партньорство, както и подкрепа за участие в международното културно сътрудничество.

Бележки

- ¹ **Димитрова**, Людмила. Културната дипломация – уличното дете на публичната дипломация. https://www.culture-mfa.bg/images/content/2135/ldimitrova_cd_2013.pdf.
- ² **Аветисян**, А. А. Културна дипломатия и културна политика как необходими условия за развитие на международните отношения. [kulturnaya-diplomatiya-i-kulturnaya-politika-kak-neobhodimye-usloviya-razvitiya-mezhdunarodnyh-otnosheniy.pdf](https://www.kulturnaya-diplomatiya-i-kulturnaya-politika-kak-neobhodimye-usloviya-razvitiya-mezhdunarodnyh-otnosheniy.pdf).
- ³ **Най**, Джозеф. Правата на човека и съдбата на либералния ред. <https://www.marginalia.bg/aktsent/dzhozef-naj-pravatana-choveka-i-sadbata-na-liberalniya-red/>.
- ⁴ Пак там.
- ⁵ **Любенов**, Божидар. За културната дипломация и културното наследство. <https://bnr.bg/post/101199053>.
- ⁶ Пак там.

References/Литература

1. **Новиков**, М. В., А. С. **Морозов**. Културна дипломатия СССР в страните на Запада в годините на студената война. – ВЪВ: *Верхневолжский филологически вестник*, 2020, № 2 (21), с. 264 – 270.
[**Novikov**, M. V., A. S. **Morozov**. Kulyturnaya diplomatiya SSSR v stranah Zapada v godi holodnoy voyny / M. V. // Verhnevolzhskiy filologicheskiy vestnik. 2020. № 2 (21). s. 264-270.]
2. **Филимонов**, Г. Ю. К вопросу об истории внешней культурной политики США. – ВЪВ: *Вестник РУДН*, серия Международные отношения, 2011, № 4, с. 89 – 97.
[**Filimonov**, G. Yu. K voprosu ob istorii vneshney kulyturnoy politiki SShA // Vestnik RUDN, seria Mezhdunarodnye otnoshenia, 2011, № 4, s. 89-97.]
3. **Баева**, Искра. Предимства и недостатъци на културната дипломация в източния блок. Културна дипломация и политика (фабрика за история versus фабрика за политика). София: Университетско издателство, 2017, с. 50.
[**Baeva**, Iskra. Predimstva i nedostatatsi na kulturenata diplomatsia v iztochniia blok // Kulturena diplomatsia i politika (fabrika za istoria versus fabrika za politika). – Sofia: Universitetsko izdatelstvo, 2017. – s. 50.]
4. **Табаринцева-Романова**, К. М. Културна политика и дипломатия на Европейския съюз. Учебно помагало. М-во на образованието и науката на Русия, Федерацията на Урал. Екатеринбург: Издателство на Урал. университет, 2018. 110 с.
[**Tabarintseva-Romanova**, K. M. Kulyturnaya politika i diplomatiya Evropeyskogo soyuza : Uchebnoe posobie; M-vo obrazovaniya i nauki Ros. Federatsii, Ural. feder. un-t. – Ekaterinburg : Izd-vo Ural. un-ta, 2018. – 110 s.]

За автора

Юлиан Шкодров завършва магистратура в УниБИТ в специалност „Културни взаимодействия и културни политики на Югоизточна Европа“, с магистърска теза „Културната дейност в дипломацията“. Докторската му дисертация е на тема „Формиране на културната дипломация като част от външната политика на България от средата на 50-години до 1991 година“.

CULTURAL DIPLOMACY IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL DISCOURSE

Julian Shkodrov

University of Library Studies and Informational Technologies

Abstract: The text examines the emergence and development of cultural diplomacy in the USSR, the USA and the European Union. Through historical reconstruction, it shows the similarities, differences and their mutual influence. Emphasizes the leading role of globalization.

Keywords: globalization, European Union, cultural diplomacy, USA, USSR.

About the Author

Julian Shkodrov completed his master's degree at ULSIT with a major in “Cultural Interactions and Cultural Policies of Southeast Europe” with a master's thesis “Cultural Activity in Diplomacy”. His doctoral dissertation is on “Formation of cultural diplomacy as part of Bulgaria's foreign policy from the mid-1950s to 1991”.

To contact the Author: 006-kpz@unibit.bg